

Književne novosti

Ivan Cankar: Hlapec Jernej in njegova pravica. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1907. Cena broš. zv. 1 K 40 h, eleg. vez. 2 K, po pošti 10 h več. — Oceno tega najnovejšega dela Cankerjevega smo morali radi pomanjkanja prostora odložiti za prihodnjič.

Iv. Cankar: Aleš iz Razora. Ljubljana 1907. Narodna založba. — Kako moč ima zemlja, naša mati in rednica, na človeka, zlasti na kmetskega otroka! Živiš v mestu in se vdajaš z vso dušo vtiskom in užitkom takozvanega kulturnega življenja, pozabljaš oblike, v katerih si prebil prva leta svojega življenja, in zdi se, da si postal popoln meščan, neke vrste — kozmopolit. Kar se oglasi srce in zahteva svoje stare pravice. To je tisto neodoljivo hrepenenje, ki nas vleče k rodni grudi, ki se pojavlja od časa do časa pri celih skupinah ljudi. Pod tem pečatom živi deloma tudi moderna umetnost, gotovo pa so Slovenci šele v tem znamenju ustvarili nekaj, kar jih znači in odlikuje med drugimi narodi. Naši mladi moderni so bili zleteli visoko, a vendar v neznane višine, ker so se bili preveč zagledali v tuje vzore, ampak le nekateri so leteli z močjo lastnih kril. Baš ti pa so vsaj od časa do časa začutili potrebo, da se izpočijejo na domači grudi, da se napijejo iz nje novih sil, ki bi jim poživile tvorno moč. Zupančič je bil med prvimi, ki se je streznil, Kette pa, ki je bil eden izmed najkrepkejših, domačih tal niti zapustil ni. In Cankar? Ko se je on zavedel svoje prave umetniške sile in je jasno zagledal pred seboj pot, ki jo je spoznal za svojo pot, tedaj je bil tudi že popolnoma slovenski umetnik — z vsemi hibami in vrlinami. Res, da se je razvila njegova samostojnost in brezprimerna samozavest pod pritiskom kljubovalne negacije, ki jo je umetnik čimdalje bolj moral čutiti od domače kritike in slovenskega širšega čitateljstva, v nekako zavedno kljubovalno odpornost, ampak to se da prav lahko razumeti, ako pomislimo, da je stopil Cankar od prvega početka v strogo opozicijo skoraj proti vsemu, kar je dotlej veljalo pri nas za narodno pridobitev, vredno rodoljubnega ponosa. Kako vlogo je igrala pri tem mladostna neizkušenosť, ki jo stari mladiči tako radi vlačijo na dan kot podporo svojim nesigurnim argumentacijam, tega jaz gotovo ne bom premleval. Z ozirom na Cankarjevo umetniško dozorevanje pa bi opozoril le na dejstvo, da proglašajo nekateri kritiki njegove „Vinjete“ menda za najboljšo umetniško delo, česar pa jaz ne priznavam, pač pa se mi zdi važno to, da je Cankar kot kritik že pred leti in tedaj, ko je bil kot umetnik še poln simbolizma in ves zavrt v vsakojake fantastne megle, da je že tedaj povelečeval Trdinove bajke kakor nekak cvet pristne domače umetnosti. Sicer pa so v vsakem njegovem delu partije, ki se smejo meriti z najboljšim, kar je doslej ustvarila slovenska duša, ampak oziri na vsakojako moralo, dvomi o opravičenosti in prozornosti filozofskih idej in tendenc v njegovih umotvorih so ovirali, da Cankar ni prodiral v širših slojih, ker so se mu deloma nalašč gradili trnjevi ploti. Zdaj pa je stopil iz oblakov in hodi po trdi slovenski zemlji, zato triumfiranje tam, kjer si pripisujejo zasluge, da so privedli v očetnji dom izgubljenega sina. Meni pa bi bilo v resnici žal, če bi se Cankar poslej zadovoljeval s samimi — žganci, naj mu jih rodoljubne kuharice še tako dobro belijo. Sicer pa je Cankar ta korak že naprej napovedoval. Saj je še nedavno oznanjeval evangelij, da treba našemu „takozvanemu narodu“

iti v šolo k ljudstvu, ker je tam naša umetnost doma; ampak umni pisatelj tudi dobro ve, da to ne zadostuje, da je treba res dvigati tudi — pristni naš narod. Sicer pa v tem pogledu ni govora o kakem poniževanju, kakor tudi nimajo prav tisti, ki mislijo, da je Cankar s tem, da piše za ljudstvo, ali recimo naravnost za podjetja, namenjena širšim slojem, storil bogve kako važen in za domačo umetnost docela nov korak. — Sploh pa sodim, da je Aleš iz Razora izborna umetniška monografija, kajti kakor na strešnem, trioglatem pročelju grških svetišč kipi okoli osrednjega lika tako je v našem delu urejeno in razvrščeno vse, osebe in dejanje, okoli glavne osebe, okoli Aleša, ki je z najpreprostejšimi sredstvi očrtan s tako lapidarno in plastično umetnostjo, ki je lastna le Cankarju. Kmet Aleš pa, ki je gospodar lepega imetja, je velik skopuh in oderuh, a še večji hinavec pred Bogom in ljudmi. Svojo nečloveško trdosrčnost in nenasitno zglabnost pokriva z brezprimerno farizejsko pobožnostjo in to v tako nečedni in vsiljivi obliki, da je nevšečna celo boljšim možem izmed tistih vrst, ki so postavljeni, da goje in pospešujejo božje češčenje. Tak svetnik je Aleš, da črti ne samo starega župnika, ki je enkrat prehudo mahnil po njegovi nekrščanski posodi, ampak da mu niso po volji niti svetniki niti druge pobožne naredbe. In ko ob večernih urah kleči in moli ali kadar prebira svoje debelo „Življenje svetnikov“, tedaj so mu misli bogve kje pri posvetnih stvarih; nad vse mu je le misel, da je on med nešteti izvoljen prijatelj božji. Kako brezprimerno originalno in psihologično verno so orisane njegove meditacije o svetnikih z nekrščanskimi imeni ali njegove razkošne fantazmagorije o — lastnem mučeništvu. Nekako svetlejšo podobo iste vrste, namreč naivno poštenega tercijalstva pa je orisal Cankar v Frčajevi Hani, postarni pa petični devici, na katero je obrnil pohlepni Aleš svoje sebične misli. Tretja oseba, ki sama nastopa pred našimi očmi, gospod Anton — je edini, ki je še določneje očrtan, dasi obdaja ta lik nekaka mistična megla. On je Alešev nezakonski sin, ki je poklican, da docela razkrinka očetovo nekrščansko delo, on, ki v cerkvi dvigne gorjačo nad svojega očeta, reši ne posebno zamotani vozec dejanja. Sploh to zunanje dejanje ni kaj bogato in ni polagati nanje tolike važnosti, pač pa se kaže vsa velika in zrela Cankarjeva umetnost v črtanju drobnih potez in risanju notranjega dejanja, ki se vrši pred nami s tako veliko notranjo potrebnostjo in s samo ob sebi razumevno logiko, da se nam vse takorekoč projicira v svet materialnih razmer. V tem tiči tudi opravičenost, da se je poslužil umetnik tudi bajnih ali demonskih likov, ki naj tem živeje in plastičneje pokažejo notranjost junakovo. Sicer pa je del opravičenosti tudi v snovi in sredi sami, kajti kmetski človek še dandanes pooseblja nerazumljene in nerazumljive sile, ki snujejo v njem in okoli njega, veruje, da posegajo v človekov delokrog demonske sile iz drugih sfer. Cankar pa je bil previden pri rabi tega sredstva, kajti Alešev zli demon, izkušnjavec v obeh podobah, nastopa le tedaj, ko človek živi in misli nezavedno, v sanjah in v pijanosti ali blaznosti. Po vsem tem treba reči, da nam je ustvaril Cankar s svojim Alešem nov tip, ki si bo ohranil stalno mesto v slovenski umetnosti.

„Narodna založba“ je jako dobro pogodila, da je stopila pred občinstvo z našim najboljšim epičnim umetnikom proste besede, pazi naj le, da ne bo s pretiranimi cenami gradila novih ovir Cankarjevim umotvorom.

Dr. Iv. Merhar.

Dr. Fr. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Druga knjiga (l. 801.—1102.). V Ljubljani, 1906. Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. Tiskala „Katoliška tiskarna“. LXXXIV + 514. Cena?